

Seks en liefde, desire and attachment. Overwegingen naar aanleiding van een behandeling voor parafilie

Jelto Drenth

Groningen

Samenvatting

Aan de hand van een therapieverslag illustreert de auteur onvermogen tot emotionele hechting bij een man wiens seksuele gedrag sterk bepaald werd door een specifieke parafilie: fetisjisme voor gedragen damesondergoed.

De relatie tussen seks en liefde is lang niet zo vanzelfsprekend en natuurlijk als vaak wordt aangenomen, zowel door hulpverleners en voorlichters als het grote publiek. Hieraan werd recent veel aandacht besteed door psychotherapeuten die hechting als het centrale focus van hun diagnostiek en therapie kiezen (White & Schwartz, 2007; Diamond, Blatt & Lichtenberg, 2007; voor een snelle oriëntatie op deze boeken: Neeleman, 2009). In de seksuologische literatuur, inclusief dit Tijdschrift, zijn deze inzichten nog schaars vertegenwoordigd (Dewitte, 2009). Hormonale aansturing speelt zowel bij pure lust als bij hechting een rol: testosteron heeft een directe relatie met wat Crenshaw de “*agressive sex drive*” noemt (Crenshaw, 1996), en bij liefde en verknochtheid speelt oxytocine (het zooghormoon) een rol.

In een recente therapie met een man met een specifieke parafilie kwamen de verhouding lust vs. liefde en de moeilijkheid om beide emoties aan één partner

te beleven geleidelijk centraal te staan. Het therapieproces kreeg hiermee een heel specifiek focus, en daarnaast is de casus de moeite van het rapporteren waard omdat er over deze bijzondere voorkeur (fetisjisme voor gedragen dameslipjes) in de literatuur vrijwel geen informatie te vinden is.

Probleemomschrijving en levensverhaal

Hemmo (45) is aangemeld bij een seksuoloog in de eindfase van een veelomvattend psychotherapeutisch proces dat begon toen zijn naasten alarm hadden geslagen vanwege kennelijk serieuze suïcideplannen. Hij is in dagbehandeling erg opgeknapt, maar er is bijzondere aandacht nodig voor twee aspecten van zijn seksualiteit. Zijn oudste probleem is te kenschetsen als fetisjisme: hij is van kindsbeen af erg gericht op vaginale geuren en dat heeft geleid tot rusteloos jagen op gedragen damesondergoed. Bij allerlei gelegenheden ziet hij kans wasmanden te doorzoeken en dat heeft hem veel opwindning en heftige ontladingen bezorgd. Hoewel hij zeker weleens een slipje of string gepikt heeft is hij nooit betrapt. De partners waar hij mee naar bed geweest is, hebben nooit iets geweten van zijn bijzondere voorkeur. Ook zijn echtgenote niet, waar hij twee keer mee getrouwd en van gescheiden is, en met wie hij drie kinderen heeft. Sinds de laatste scheiding is er in zijn bestaan een veel jongere chatvriendin waarover zijn fantasieën geleidelijk aan zo obsessief geworden zijn dat het hem beangstigt, en dit is zijn tweede probleem. Hij

Drs. J. Drenth, arts-seksuoloog NVVS. Correspondentie-adres: Visserstraat 39a 9712 CS Groningen E: drenth.dekker@planet.nl

Met dank aan “Hemmo”, die toestemming gaf om zijn ziektegeschiedenis te publiceren en waardevol commentaar gaf op mijn weergave van het proces.

Ontvangen: 12 februari 2011; Geaccepteerd: 27 juli 2011.

realiseert zich dat hij zijn greep op de realiteit dreigt te verliezen en er is expliciete angst voor agressieve ontsporing. Ook suïcidale gedachten steken weer de kop op. Zijn hulpverleners delen zijn zorg over mogelijke decompensatie.

Hemmo is opgegroeid in een groot gezin, katholiek maar niet fanatiek. Hij is met plezier misdienaar geweest. Het gezin lijkt een beetje los zand geweest te zijn. Toen hij zestien jaar was overleed vader, en moeder overleefde vader slechts twee jaar. Er was weinig aandacht voor emoties rond hun premature ouderloosheid. Drie broers zijn in het ouderlijk huis blijven wonen, de zussen zijn eerder uitgevlogen.

Het geurplezier dateert van zeer jong en kreeg veel ruimte in het contact met een twee jaar oudere zus. Aanvankelijk was haar anus nog opwindender dan haar vagina. Er waren zaken die zus zonder bezwaar toeliet, maar hij heeft ook al jong gluurherinneringen, zowel binnen als buiten het gezin. Eén keer betrapte hij zijn ouders tijdens de coïtus. Verder heeft hij zijn oudere broer een paar keer afgetrokken, en daarover zijn zijn gevoelens niet eenduidig. Hij kan niet zeggen dat hij zich misbruikt voelde, maar hij deed het zeker niet voor zijn eigen plezier. In zijn tienerjaren had hij talloze seksuele fantasieën, masturbeerde hij frequent, en hield hij daarvan in dagboeken verslag bij. Zijn sociaal-seksuele ontwikkeling liep minder voorspoedig. Hij was onzeker over zijn seksuele volwaardigheid, en pesten speelde daarin een ondermijnende rol. Zijn penisformaat baarde hem zorgen, als ook de vraag of het wel goed zou gaan als een meisje met hem zou willen vrijen. In zijn diensttijd had hij een eerste ervaring, waarbij alcohol een remmende rol speelde en zijn angst bevestigd werd: hij kon niet klaarkomen.

Kort daarna ontmoette hij zijn echtgenote, die zich aanvankelijk nog enigszins gebonden voelde in een eerdere relatie. Het werd serieus en Hemmo was erg gelukkig dat hij nu eindelijk regelmatig met een vrouw seks had. Al snel was zij zwanger en gingen zij trouwen. Het duurde echter niet lang tot het contact verschaalde en Hemmo er achter kwam dat zijn vrouw weer seksueel contact had met haar ex. Het mondde uit in een scheiding, maar niet veel later gaf zijn ex aan dat ze toch overwoog Hemmo een tweede kans te gunnen, op voorwaarde dat hij met haar in zou treden in een evangelische gemeenschap. Die stap nam hij zonder aarzelen, maar deze nieuwe leefsituatie leidde ertoe dat het contact met zijn broers en zussen tot vrijwel het nulpunt terugliep. Een voor Hemmo aantrekkelijk kenmerk van deze kerk was dat men zich op een haast communautaire manier bemoeide met elkaars wel en wee, en

dan in het bijzonder met de echtelijke seksuele relaties. Masturbatie was verboden en moest in het openbaar gebiecht worden, maar vrouwen werden geacht hun echtgenoot nooit te weigeren en dat maakte dat in dit tweede huwelijk seks kwantitatief stabiel was. Kwalitatief had Hemmo een wereld aan verlangens waar zijn vrouw niet in meeinging. Er waren echter talloze gelegenheden waarbij hij de wasmanden van geloofsgenoten doorsnuffelde.

Hoewel zij binnen de gemeenschap langdurig een solide positie hadden en er nog twee kinderen kwamen die zich goed thuis voelden in de kerk, zijn door allerlei conflicten eerst hun lidmaatschap en later hun huwelijk stukgelopen, en ook deze keer ging zijn vrouw terug naar haar ex. Hemmo raakte de greep op zijn leven geleidelijk kwijt: in zijn rol als vader werden er zware eisen aan hem gesteld en er kwamen financiële problemen die totaal uit de hand liepen. Bij de start van zijn behandeling is hij ernstig depressief; naast dagbehandeling wordt hem een SSRI voorgeschreven.

Behandelverloop tijdens de seksuologische fase

In de opbouw van een werkrelatie met zijn seksuoloog is veel aandacht besteed aan stabilisering en relativisering van het panische basisgevoel. Bij het uitleven van Hemmo's fetisjistische grensoverschrijdingen heeft hij bewezen dat hij juist niet al te kwetsbaar is voor impulsdoorbraken. Hij is immers, ondanks zijn heftige verlangens, nooit betrapt. Mede op basis van deze ervaring kan hij meer vertrouwen ontwikkelen ter zake van zijn vermogen fantasie en gedrag uit elkaar te houden. In de beginfase wordt geëxploreerd of zijn seksuele jeugdervaringen enige vorm van verwerking behoeven, maar in Hemmo's beleving zijn ze nauwelijks traumatisch.

Een werkhypothese die hem al snel voorgelegd werd is, dat hij in z'n leven veel seks gehad heeft, maar nog nooit seksueel contact. Zijn focus is altijd de seksuele handeling, veel minder het gevoel, en zeker niet de wederkerigheid in het vrijen, het delen van emotie. Over de fetisjistische solomomenten kan hij wel heel extatisch vertellen; hij is wel goed in contact met zijn eigen fysieke seksuele beleving. Contact, het delen van (seksuele) emotie wordt een essentieel leerdoel; de wenselijkheid hiervan wordt onderschreven door de psychotherapeuten die eerder zijn groepsproces hebben begeleid. Zijn twee recentste relaties geven een weelde aan materiaal om deze problematiek te analyseren. Hemmo wordt retrospectief geconfronteerd met de gevoelens die hij vooropstelt, en gevoelens die hij niet herkent of negeert. Er zit in de beginfase een uitgesproken educatieve toon

in het contact. Hemmo moet regelmatig gestimuleerd worden om stil te staan bij de emotie van de ander, als reactie op zijn doen en laten.

De chatvriendin, die hij in een latere fase ook regelmatig ontmoet, is zoveel jonger dat het invoelbaar is dat hij z'n verliefdheid op haar lange tijd niet uitsprekt. Zij is op seksueel gebied enigszins een laatbloeiër en seks is een onderwerp waarover ze graag communiceert met haar oudere, ervaren vriend. Als zij echter haar eerste romantische ervaringen beleeft, kan Hemmo zijn jaloezie niet verbergen en zij reageert daarop door te verduidelijken hoe zij hun relatie definieert. Afbreken van het contact hangt in de lucht, maar beide zijn gemotiveerd om het positieve voorop te stellen. Hemmo laat haar geruime tijd in de waan dat zijn verliefdheid over is, en daarmee neemt de vertrouwelijkheid weer toe, ook als zij haar eerste wat concretere ervaringen met seksueel experimenteren heeft. Dit induceert een onstuitbare stroom van jaloezie fantasieën, die Hemmo wel zozeer als pathologisch onderkent dat hij dit realiteitsverlies als therapiefocus aanwijst. Zowel de inhoud van zijn gedachten als de panische lading ervan zijn goed te relativiseren met cognitieve interventies. Halverwege de seksuologische therapie waagt hij de stap om haar opnieuw op te biechten hoe heftig zijn gevoelens voor haar zijn, en deze keer leidt dat tot beter begrip, waardoor hij in staat is realistischer over zijn verlangens na te denken en te ervaren wat zij hem in het contact te bieden heeft. Aan het eind van ons contact kunnen er zelfs grappen over gemaakt worden.

Een tweede erotische ervaring heeft hij met een groepsgenote van de dagbehandeling. Ook deze relatie begint in een sfeer van geheim, want het is in strijd met de groepsregels, maar de vriendin is al snel *drop-out* vanwege terugval in alcoholverslaving. Zij is erg verliefd en beschikbaar, maar Hemmo is over het seksuele contact met haar niet enthousiast. Hierin speelt mee dat hij moeite heeft om klaar te komen tijdens de coïtus; zijn SSRI-gebruik zal hierin ongetwijfeld een rol hebben gespeeld. Hij houdt in deze relatie de boot nogal af en zij is bij het afbreken van het contact ernstig gekwetst. In het jaar hierna zijn er een paar prostitutiecontacten en die zijn beladen omdat hij over zijn orgasmevermogen inmiddels behoorlijk onzeker is. Als hij geld genoeg gespaard heeft voor een bezoekje aan een prostituee, dan wil hij zich eerst een paar dagen onthouden om zijn zelfvertrouwen te optimaliseren.

Een derde korte erotische relatie werkt als een doorbraak in zijn inzicht. Via het internet leert hij een vrouw kennen die qua seksuele dynamiek voor hem volslagen nieuw is. Zij is erotisch onverzadig-

baar en staat open voor allerlei variatie, ook extreme zaken waarvan Hemmo niet meteen weet of hij ze wel aantrekkelijk vindt. Even heeft hij het gevoel dat hij de vrouw gevonden heeft die naadloos in zijn seksuele fantasie past en bij haar heeft hij totaal geen erectie- of orgasmeproblemen. Met haar deelt hij zijn verlangen naar zintuiglijk opgaan in de vagina en hij krijgt hiervoor ook enige ruimte, maar zij is te zeer gefocust op haar penetratiehonger om er geduld voor te hebben. Nieuw voor hem is haar vermogen om bij ieder orgasme te ejaculeren. Toch voelt Hemmo zich bij haar na het vrijen totaal niet op zijn gemak. De relatie duurt dan ook maar kort en beide partijen staan achter het afbreken.

Hierna verbaast het hem dat hij spontaan weer veel moet denken aan zijn laatste vriendin, bij wie hij zich wel vaak ontspannen en op z'n gemak voelde, en met wie hij ook een leuke vakantie achter de rug heeft. Die klik heeft hij nooit bijzonder gewaardeerd, omdat hij de relatie uitsluitend vanuit het seksuele evalueerde. Als we daarop terugblikken, dan verandert ook over hun seksuele momenten zijn visie: de dingen die hij bij haar teleurstellend vond (bij voorbeeld dat ze lang niet altijd een orgasme had) kan hij nu beter interpreteren als een teken van haar seksuele assertiviteit en individualiteit. Eerder kon hij de momenten dat zij geen behoefte had aan een orgasme alleen maar zien als afwijzing, die hem deed twifelen aan zijn kwaliteit als minnaar. Op dit punt contrasteert haar attitude scherp met die van zijn ex-echtgenote, die regelmatig zonder enig enthousiasme hem seksueel toeliet, maar die toevallig erg gemakkelijk klaarkwam. Voor hem betekende haar orgasme dat hun seksuele relatie kennelijk toch niet zo slecht was. Dat er geen enkel contact was, daarvan is hij inmiddels wel doordrongen.

Een tijdje overweegt hij om de ex-vriendin nog eens op te zoeken om haar te vertellen dat ze achteraf zo betekenisvol is geweest in zijn therapieproces (en ook om zijn spijt en schuldgevoel uit te drukken dat hij haar vrij onverschillig behandeld heeft). Uiteindelijk heeft hij die stap niet genomen.

Context en afsluiting

In het ruime jaar dat Hemmo mijn cliënt was heeft zijn seksuele beleving steeds centraal gestaan, maar ondertussen waren er allerlei levensaspecten waarin hij de draad weer oppakte: werk, financiën, vaderschap. Ook het contact met zijn familie werd hersteld en daarin speelde mee dat een nichtje haar oudste oom (waarmee ook Hemmo zijn vroege sekservaring had) beschuldigd heeft van seksueel misbruik. Hemmo heeft bij het hanteren van deze crisissituatie een constructieve inbreng. Bij afsluiting is er bij hem en

mij voldoende vertrouwen dat hij zijn toekomst kan vormgeven vanuit een veel realistischer visie op het intermenselijk verkeer. Zijn medicatie heeft hij dan al afgebouwd.

Procesbeschrijving vanuit de hechtingsdynamiek

In Hemmo's leven lijkt seksuele driftmatigheid een overweldigende rol gespeeld te hebben, en hechting vrijwel geen. Zijn fetisjistische verlangen naar (de geur van) het vrouwelijk genitaal zal bepalend geweest zijn voor hoge behoefte aan seksuele spanning en ontlading. De grensoverschrijdingen die hij zich hierbij permitteerde leverden hem weinig gewetensnood op. Zelfs de kerkelijke context waarin hij de religieuze restricties met de mond beleeft, heeft zijn lust niet in toom gehouden. Anderzijds is het opmerkelijk dat hij nooit expliciet betrapt is. Kennelijk is zijn impulscontrole wel zo adequaat dat hij de risico's tijdens zijn seksuele momenten adequaat inschatte. Het plezier dat hij hierbij beleefde moeten we niet onderschatten, maar daartegenover staat dat Hemmo zich totaal niet kon voorstellen dat er aan zijn bijzondere geurgevoeligheid ook iets relationeels beleefd zou kunnen worden. De gedachte dat een vrouw het leuk en opwindend kan vinden dat haar lijfelijkheden zo'n overweldigend effect hebben op de man met wie ze haar opwinding deelt, was hem wezensvreemd. Hij vond het in zijn huwelijk belangrijk dat zijn vrouw altijd een orgasme had, maar dat was uitsluitend ter bevestiging van het eigen zelfvertrouwen. Hij heeft geen idee of zijn vrouw zijn inspanningen voor haar orgasmes waardeerde en retrospectief lijkt het erop dat zij de dagelijkse seksuele taak vrij gedissocieerd onderging. Het therapiemotto dat hij in zijn leven veel seks, maar geen seksueel contact heeft meegeemaakt, begon geleidelijk voor hem te leven.

In de relatie met de chatvriendin speelde een groot deel van de emotionele interactie zich in zijn voorstellingswereld af, maar omdat een deel van zijn fantasie zo onrealistisch en bedreigend was, was hij zeer bereid om meer realiteitszin te ontwikkelen. De dynamiek van zijn fantasie had een soortgelijke waanachtige kleur als die van de *stalker*, zoals die uit de literatuur naar voren komt, maar dan gelukkig met meer ziektebesef. Er was ten opzichte van zijn vriendin sprake van reële contactgroei en wezenlijke inleving in haar ontwikkelingsproces, naast de stiekeme masturbatoire lustbevrediging. Het andermaal openleggen van zijn hunkering was een moedige stap, die gelukkig met equivalente inzet beantwoord werd. In de parallel lopende reële relatie (de ex-groepsge-note) werd toen nog hoofdzakelijk de lust beleefd. Intimiteit, van haar kant zeker verlangd en geboden, was

voor hem toen nog onaantrekkelijk en misschien zelfs bedreigend. Omdat de laatste therapiefase zo expliciet over seksualiteit en intimiteit ging, werd ook deze afgesloten ervaring steeds opnieuw belicht, en kon Hemmo andere elementen uit zijn herinneringen gaan (her)waarderen.

De korte extreem seksuele relatie komt in het verhaal op een buitengewoon welkom moment; een dramaturg had de spanningsopbouw niet beter kunnen doseren. In de therapie sessies was de onzekerheid over zijn seksuele competentie (een onzekerheid die reminiscenties oproep aan zijn tienertijd) meer centraal gekomen, maar na de koortsachtige lustbeleving met deze vriendin kon hij zich ter zake van zijn potentie gerustgesteld voelen. Er zat echter in deze ervaring kennelijk ook iets overweldigends en weerstand-wekkends. Spontaan kwam bij Hemmo een behoefte aan nabijheid en koestering boven drijven, in een periode dat ook op andere terreinen de stabiliteit in zijn bestaan toenam. In de herinneringen aan de ex-vriendin zit nu, naast gevoelens van gemiste kansen, ook schuldgevoel, en dat is zeker terecht. Het bespreken van de pro's en contra's van een poging tot herstel van die relatie was een oefening in *reality testing*.

Slotbeschouwing

Deze casus is bijzonder vanwege de parafiele gerichtheid op de geur van het vrouwelijk genitaal en het "bezoedelde" slipje. Wie op Google "gedragen slipje" intikt krijgt 114.000 hits en dat moet wel betekenen dat er veel mannen zijn die Hemmo's voorkeur delen en die minder handig zijn dan hij in het uitleven van hun parafilie. Er valt kennelijk geld te verdienen in deze onschuldige tak van de eroticabranche. Een speurtocht naar wetenschappelijke literatuur is veel teleurstellender. *Olfactory paraphilia* levert in Pubmed niets op; twee andere termen zijn *mysophilia* en *saliophilia*, beide implicerend de lust voor vuil. Pubmed geeft hierop één vermelding: een Tsjechische publicatie, zonder Engelstalige samenvatting. Ook een oproep op de *listserv* van de NVVS naar informatie en/of ervaringen met "slipjespikkers" leverde geen enkele reactie. De seksuologiewereld heeft kennelijk sommige aspecten van de seksuele variabiliteit niet goed in beeld.

Anderzijds is de discrepantie tussen de "normaliteit" van deze voorkeur en de verwaarlozing van deze "parafilie" door de seksuologie een nieuwe illustratie van de aanvechtbaarheid van het parafiliebegrip. Recent verschenen in de *Journal of Sexual Medicine* twee publicaties waarin de problematiek van de psychiatrisering van bijzondere voorkeuren aan de kaak

gesteld wordt. Shindel en Moser (2011) bepleiten het schrappen van sadisme en masochisme, en Ahlers e.a. toonden aan dat fantasieën met een parafiele inhoud buitengewoon veel voorkomen (Ahlers, Schaefer, Mundt, Roll, Englert, Willich, & Beier, 2011). Ze impliceren voor veel van hun respondenten absoluut geen lijdensdruk, en ook Hemmo zou voor zijn bijzondere voorkeur alleen nooit hulp gezocht hebben, ondanks de onrust die bij het najagen van zijn bevrediging onvermijdbaar was. Uit zijn verhaal kwam hij naar voren als een soort testosteronrobot, geheel opgaand in een solistische wereld.

Gedurende de therapieperiode werd mijn inzicht in zijn psychisch functioneren vergroot doordat de literatuur over hechtingsproblematiek op mijn pad kwam. Dit theoretisch kader had aan het begin van zijn behandeling geen rol gespeeld, maar in het doorwerken van zijn relatiebelevingen kwamen aspecten van zowel angstige als ambivalente hechting regelmatig aan bod. In die zin was de therapie een leerervaring, waarvan ik hoop dat collega's er van kunnen profiteren.

Literatuur

- Ahlers, C.J., Schaefer, G.A., Mundt, I.A., Roll, S., Englert, H., Willich, S.N., & Beier, K.M. (2011). How Unusual are the Contents of Paraphilias? Paraphilia-Associated Sexual Arousal Patterns in a Community-Based Sample of Men. *Journal Sexual Medicine*, 8: 1362–1370.
- Crenshaw, Th. (1996). *Why we love and lust*. New York, NY: Putnam.
- Dewitte, M. (2009). De rol van hechting in seksueel functioneren. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 33, 290-2.
- Diamond, D., Blatt, S.J., & Lichtenberg, J.D. (2007). *Attachment and sexuality*. New York, NY: Taylor & Francis.
- Neeleman, A. (2009). Boekbespreking van Diamond e.a. en White e.a. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 33, 48-51.
- Shindel, A.W. & Moser, C.A. (2011). Why are the paraphilias mental disorders? *Journal Sexual Medicine*, 8, 927-929.
- White, K. & Schwartz, J. (2007). *Sexuality and attachment in clinical practice*. London, UK: Karnac.

Summary

Sex and love, desire and attachment. Some reflections inspired by a paraphilia therapy

The author illustrates, through a case history, a profound incompetence for emotional bonding in a man who's sexual behavior was motivated by a specific paraphilia, e.c. fetisjism for soiled ladies underwear.

Keywords: paraphilia, fetisjism, attachment theory.

Trefwoorden: parafilie, fetisjisme, hechtingstheorie.